

De donkerste maand van het jaar was begonnen. Het was drie uur 's nachts, de meeste mensen in de Zuid-Roemeense provinciestad Caracal lagen te slapen. Plotseling klonk in de Karpatenwijk het gegil van een sirene, dat zich over de brede, onverharde paden verplaatste naar de Strada Desrobirii, de Straat van de Ontknechting. De naam herinnerde aan de vrijmaking van de slavernij, waarmee ook de inwoners van deze wijk, bijna allemaal Roma, tot ver in de negentiende eeuw te maken hadden gehad.

Het schelle geluid zwierde langs de huizen van degenen die in het buitenland hadden gewerkt, en die hun geld hadden gebruikt voor nieuwe daken, gepleisterde uitbouwen en badkamers met een ligbad. Ondanks al deze verbeteringen vond het gemeentebestuur van Caracal het nog steeds niet nodig om in de Karpatenwijk riolering aan te leggen, het afvalwater verduwen er via open goten.

De ambulance stopte bij een slecht onderhouden toegangshek aan het einde van de Straat van de Ontknechting. Het hek, dat makkelijk geforceerd kon worden, leidde naar een groot erf. Bij het licht van hun zaklantaarn snelden de broeders langs een vuilhoop het terrein op. Links zagen ze een langwerpige bakstenen woning, die weliswaar een veranda had met sierlijke, van boven halfronde openingen, maar die nooit was afgebouwd of gestuukt. Rechts op het erf leek een tweede huisje te staan, weinig meer dan een scheefgezakte schuur. „U kunt mij binnen vinden”, klonk uit de bakstenen woning een zwakke, beschaafde stem. De ambulancebroeders haastten zich de veranda op en probeerden de deur te openen van waarachter het geluid was gekomen. Hij zat op slot met een stukje touw, ze trokken het los van de spijker. Toen ze met hun lichtbundel door een kleine ruimte schenen, eerder een hal dan een kamer, zagen ze op de vloer een man liggen, zijn magere onderlichaam in een plas vocht. Naast hem lag het mobieletje waarmee hij het noodnummer had gebeld. Een van de broeders liep naar hem toe en boog zich voorover om zijn pols te voelen. Zijn hart klopte zwak, zijn temperatuur was veel te laag.

Toen meester Vasile werd weggedragen uit zijn woning, woog hij zo weinig dat niet alleen zijn ziel, maar ook zijn lichaam al leek te zijn opgestegen naar de hemel van de Roma.

In 1991 logeerde ik voor het eerst in dezelfde kleine ruimte. Ik was in Roemenië om me te verdiepen in de Roemeense Roma, zodat ik een boek over mijn ervaringen zou kunnen schrijven. Zulke boeken bestonden nog niet, nergens was informatie te vinden, dus net als tijdens mijn eerdere verblijf in 1990 probeerde ik zoveel mogelijk vrienden te maken. Thuis in Nederland had ik met cassettebandjes de grondbeginselen van de Roemeense taal geleerd.

Eén man, die ik tijdens een dansfestival in Boekarest had ontmoet, intrigeerde me. Ion Vasile, een jaar of veertig, gekleed in het wit, zag eruit als een wijsgeer uit India. Zijn golvende haren waren langer dan die van andere Roma en zijn gezicht was verfynd, met een mooie, smalle neus en een gevoelige, intelligente blik. Arm was hij ook, net als de leden van de dansgroep die hij leidde. Tijdens het festival moest hij voortdurend bij rijkere Roma gaan vragen of zij misschien iets te eten voor zijn mensen hadden.

Ion Vasile nodigde me uit om samen met mijn reisgezel een tijdje te verblijven bij hem thuis in Caracal. En zo maakte ik

ook kennis met de rest van zijn familie, van wie zijn moeder de belangrijkste was. Net als iedereen noemde ik haar al snel Mamaia. Op plastic slippers slofte ze over het familie-erf, een mollige vrouw in meerdere lagen lange rokken. Op een onnadrukkelijke manier bestierde ze niet alleen haar ganzen en kippen, maar ook haar volwassen zonen, die volgens traditie alle drie op het erf waren gebleven, haar dochters woonden met hun gezin verderop. Tijdens de communistische dictatuur van Ceausescu had ze gewerkt als straatveegster, 's nachts ging ze de stad door met een takkenbezem. Haar man, een blikslager, paste dan op de kinderen. Met hun spaargeld hadden ze het bakstenen huis laten bouwen. Nu kreeg Mamaia een staatspensioentje, dat ze niet alleen omzette in eten, maar ook in zakken cement voor het graf van haar man, kortgeleden was hij gestorven.

De oudste broer van Ion was geestelijk niet in orde. Hij praatte tegen onzichtbare mensen, verscheurde geld en rende over het erf met een bijl, al snel na onze aankomst moest Mamaia hem voor de zoveelste keer laten afvoeren naar een psychiatrische kliniek. Ions andere broer was weliswaar mijnwerker geweest in een andere stad, maar huisde nu met zijn gezin in het scheve schuurtje. Zijn vrouw was meestal dronken.

Ion bleek ook een vrouw te hebben, Venus heette ze, samen kinderen krijgen was nog niet gelukt. Soms mopperde Venus: Ion verdiende niets en was telkens weg, dan hielp hij andere Roma bij het oplossen van hun problemen. Hoewel ze eigenlijk al met een ander was getrouwd, die niet van haar wilde scheiden, had ze met Ion een groots huwelijksfeest gevierd dat nog moest worden afbetaald. Trots haalde ze haar witte sluier tevoorschijn en drapeerde die over haar huiskleren. Om een nog betere indruk te geven moest Ion zijn overhemd met knanten jabet gaan aantrekken.

Ion en Venus' deel van het huis op het familie-erf bestond uit de hal en een woonkamer ernaast. Ze bezaten één gloeilamp, die ze als een kleinood heen en weer droegen. Boven hun bed, dat in de hal stond, hing een portret van Ion uit de tijd dat hij, als enige van Mamaia's kinderen, een paar jaar had gestudeerd aan de universiteit van Boekarest. Met zijn gesoigneerde ringbaardje en het driehoekige sijkje onder zijn lip deed hij toen niet aan een wijsgeer denken, maar eerder aan een Russische schrijver of het knapste lid van de Bee Gees.

De woonkamer werd in beslag genomen door versleten schoolbanken. Tijdens het communisme had Ion gewerkt als propagandasecretaris in de plaatselijke treinwagonfabriek, een functie die hij omschreef als „karikaturen laten maken van mensen die niet kwamen opdagen en zo”. Zijn idealen waren min of meer dezelfde gebleven: vurig wenste hij dat alle kinderen uit zijn wijk zouden leren lezen en schrijven. Zonder geld, vergunning of onderwijsdiploma was hij daarom zelf maar een huiskamerschooltje begonnen. Het moest, het moest, hij struikelde over zijn woorden als hij ervoor pleitte dat de complete zigeunerpopulatie van Roemenië - in 1991 was het woord Roma nog niet in zwang, hij zei *tigani* - zich zou ontwikkelen en hard zou werken. Alle tigani in zijn land, het waren er twee miljoen, moesten anderen tot voorbeeld dienen.

's Ochtends om zeven uur, wanneer wij nog lagen te slapen in het bed dat Ion en Venus hadden afgestaan, rammelden er al leerlingen aan de deur, de oudsten leken dertien of veertien. „Meester, mogen we naar binnen?” Sommigen liepen

Het heilige vuur van meester Vasile

BETER LEVEN *Mariët Meester* brengt een ode aan zelfverklaard schoolmeester Ion Vasile, die zich onvermoeibaar inzette voor Roma in zijn schooltje in Roemenië. „Om zeven uur rammelden al leerlingen aan de deur.”

Ion Vasile, hij vond dat alle kinderen zin zijn wijk moesten leren lezen en schrijven. FOTO'S JAAP DE RIJG

blootsvoets en hadden daarom nooit naar School 6 gedurfd, de dichtstbijzijnde basisschool. Ze werden er uitgelachen.

Eigenlijk had ik enige distantie moeten bewaren, een goede non-fictieschrijver is immers objectief, maar al gauw hield ik dat niet meer vol. Op de kop van de Straat van de Ontknechting stond een eenvoudig huis te koop, we informeerden naar de prijs. Terug in Nederland verzamelden we het benodigde bedrag, zodat we in 1992 een plastic zak met Roemeense bankbiljetten aan de eigenaar konden overhandigen. De man had geen bankrekening, niemand had een bankrekening. Voor de zekerheid typte Ion een contract en zette het vol stempels, waarbij hij vergat de datum te vermelden.

De schoolbanken werden naar het gekochte pand versleept, de eerste school voor Romakinderen in Roemenië had nu een eigen vestiging. Juist doordat die aan hun eigen woninkjes deed denken, voelden zowel de kinderen als hun ouders zich er thuis. „Educatie is de bron van civillisatie voor iedere natie”, schreef Ion in schoonschrift boven de deur. Er kon een extra leerkracht worden aangetrokken en er werden plannen gemaakt voor betere dakbedekking. In 1995 leidde dat laatste tot een conflict met ons, zodat het tot een schreeuwpartij kwam en er met een Nederlandse vuist op tafel werd geslagen.

In het vervolg bleven wij weg, wat geen enkel nadeel bleek te hebben: het huiskamerschooltje evolueerde in de loop van de jaren tot een kleuterschool van waaruit de leerlingen wél durfden over te stappen naar School 6. Het project ging zelfs officieel deel van die basisschool uitmaken en werd opgenomen in het reguliere Roemeense onderwijssysteem.

In 2005 organiseerde Ion Vasile samen met zijn nichtje Anita, de dochter van zijn oudste zus, een feest voor het vijftienjarig jubileum van de school. Opgetogen trokken ook wij weer naar de Karpatenwijk. Venus was nergens te bekennen, Ion woonde nu alleen, Mamaia kookte voor hem. Op het feest werd vioolgespeeld,

gedanst en gezongen, er waren toespraken en mandenvol kinderboeken voor de schoolbibliotheek. Allemaal raakten we diep geroerd. Na afloop zakte Ion op een klapstoel neer en verzuchtte schor van emotie dat hij nu wel dood kon gaan.

Het zou nog twaalf jaar duren. Toen hij grijs was geworden en steeds meer tanden verloor, probeerde hij een pensioentje te krijgen. Door het ontbreken van een onderwijsdiploma moest hij er hard voor knokken, net zoals hij voor zijn minuscule salarisje had moeten knokken. Op zijn lichaam verscheen een jeukende uitslag, geen arts wist raad. Zijn ooit zo weelderige haren vielen uit, zijn opperhuid kwam los, van ellende begon hij te drinken.

Het jaar 2016 werd een rampjaar. Mamaia overleed, ze was 89. Een kleinkind ontwikkelde net als Mamaia's oudste zoon een mentale stoornis en scheurde geld doormidden, sloeg de ruiten van zijn oom Ion kapot en verpatste het transistorradiootje dat zorgde voor Ions intellectuele voeding. Hijzelf wandelde nog iedere ochtend naar de school en zat er in een hoekje toe te kijken. Net als de kleuters kreeg hij dan een beker melk en een broodje, soms zijn enige eten van de dag.

Ook 2017 werd een rampjaar. Onverwachts overleed Ions schoonzus, degene die zo vaak dronken was. Nu zorgde helemaal niemand op het erf meer voor hem, zelfs hout voor de kachel kon hij niet betalen. Op een nacht in december wist hij, uren eerder op de stenen vloer gevallen, de hulpdienst te alarmeren. In het ziekenhuis werd cerebrale atrofie geconstateerd, zijn hersenen waren verschrompeld. De oorzaak kon veroudering zijn, een infectie, vitaminegebrek of alcoholgebruik. De geboren onderwijzer, die talloze kinderen een betere basis onder hun leven had gegeven, ging op zijn 69ste ten onder.

Na een week in een verpleeghuis voor de allerarmsten werd het lichaam van meester Vasile naar de kapel van de begraafplaats van Caracal overgebracht. In een open kist lag hij daar op een tafel, omgeven door waskaarsjes. Een groep

Foto: Jaap de Rijg

Foto: Jaap de Rijg

Foto: Jaap de Rijg

Foto: Jaap de Rijg

Foto: Jaap de Rijg

Foto: Jaap de Rijg

Foto: Jaap de Rijg

Foto: Jaap de Rijg

Foto: Jaap de Rijg

Foto: Jaap de Rijg

Foto: Jaap de Rijg

Foto: Jaap de Rijg

Foto: Jaap de Rijg

Foto: Jaap de Rijg

Foto: Jaap de Rijg

Foto: Jaap de Rijg

Foto: Jaap de Rijg

Foto: Jaap de Rijg

Foto: Jaap de Rijg

van acht oud-leerlingen kwam hem de laatste eer bewijzen, prachtige jongeren op hippe sneakers die goed konden meekomen op de middelbare school. Een dapper mens had daarvoor de tol van de armoede betaald. Gesloopt en uitgeteerd werd hij neergelaten in het graf dat zijn moeder met zoveel zorg had laten maken, er was nog net een plekje over.

Drie dagen later werd er een 'aalmoesmaaltijd' gehouden, waarbij volgens Romatraditie een behoeftege een compleet stel nieuwe kleren kreeg. Om de overgang van het leven naar de dood te vergemakkelijken, dobberden in een beek een bolletje witbrood en een houten kom met brandende kaarsjes naar de eindre.

Nu is het december 2020. De kleuterschool is nog steeds een succes. Anita, de dochter van Ions oudste zus, die ook het jubileumfeest met hem organiseerde, is er de drijvende kracht geworden. Haar moeder verkoopt groenten op de markt en kon geld opzijleggen voor de computer die nodig was voor een onderwijsstudie in deeltijd. Op haar drieënveertigste heeft Anita zelfs haar universitaire master onderwijsmanagement gehaald, met als specialisatie de scholing van Romakinderen. De rest van haar leven wil ze zich aan de kleuterschool gaan wijden. Ook maakt ze zich samen met anderen sterk voor betere voorzieningen voor de gemeenschap waaruit ze voortkomt, zodat 2021 een heel mooi jaar voor de Karpatenwijk lijkt te worden. Dankzij POCU, een fonds van de Europese Unie, legt de gemeente er eindelijk riolering aan en asfalteert het de straten. De kleuterschool verhuist naar een gemeenschapscentrum dat in de wijk verrijst, waarin ook een medische post wordt gevestigd. Voor Roma zonder walterleiding komen er een badhuis en een wasserette.

Precies dertig jaar geleden begon Ion Vasile zijn idealen in de praktijk te brengen. Het is te hopen dat het gemeenschapscentrum zijn naam zal gaan dragen.

Mariët Meesters boek over de Roemeense Roma, *Sla een spijker in mijn hart*, is nog verkrijgbaar als e-book.